<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

[૨૦૨૧] ૪ એસ. સી. આર. ૨૫૭

ઇન આરઈઃ એન. આઈ. એક્ટ ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૩૮ હેઠળ કેસોનો ઝડપી

સુનવણી .

(સુઓ મોટુ રિટ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નંબર ૨/૨૦૨૦)

૧૬ એપ્રિલ, ૨૦૨૧

[એસ. એ. બોબડે, ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ, એલ. નાગેશ્વર રાવ, બી. આર. ગવઈ, એ. એસ. બોપન્ના, એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧: કલમ ૧૩૮–કલમ ૧૩૮ હેઠળ કેસોની ઝડપી સુનાવણી/નિકાલ–વિવિધ સ્તરે કલમ ૧૩૮ હેઠળની

બાબતોની પડતરતા, અન્ય ફોજદારી કેસોના નિકાલમાં પ્રતિકૂળ અસર થવી–પરિસ્થિતિને સુધારવાની તાત્કાલિક જરૂરિયાત–સુઓ મોટુ રિટ પિટિશન–ભારત સરકાર, ઉચ્ચ અદાલતોના મહાપંજીયક, રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના પોલીસ મહાનિર્દેશક, રાષ્ટ્રીય કાનૂની સેવાઓ સત્તામંડળ, ભારતીય રિઝર્વ બેંક અને ભારતીય બેંકો સંગઠનના સભ્ય સચિવને નોટિસ જારી કરવી–રાજ્ય સરકાર અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના પ્રતિસાદોના આધારે ન્યાયમિત્ર દ્વારા પ્રારંભિક અહેવાલ રજૂ કરવો–તેને ધ્યાનમાં રાખીને આ અદાલત દ્વારા પડતર કેસોના નિવારણ માટે જરૂરી સૂચનો–ઉચ્ચ અદાલતોને વિનંતી છે કે તેઓ મેજિસ્ટ્રેટને કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોની સુનાવણીને સંક્ષિપ્ત સુનાવણીમાંથી સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતરિત કરતા પહેલા કારણો નોંધવા માટે પ્રેક્ટિસ નિર્દેશો જારી કરે–કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોની પ્રાપ્તિ પર તપાસ હાથ ધરવામા આવશે જેથી આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો પર પહોંચી શકાય, જ્યારે આવા આરોપી અદાલતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રની બહાર રહે છે–સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસ હાથ ધરવા માટે, ફરિયાદી વતી સાક્ષીઓના પુરાવાને સોગંદનામા પર લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવે અને યોગ્ય કેસોમાં મેજિસ્ટ્રેટ તપાસને દસ્તાવેજોની તપાસ સુધી મર્યાદિત કરી શકે છે. સાક્ષીઓની તપાસ માટે આગ્રહ કર્યા વિના–સંહિતાની કલમ ૨૧૯માં પ્રતિબંધ હોવા છતાં, ૧૨ મહિનાના સમયગાળાની અંદર કરવામાં આવેલી કલમ ૧૩૮ હેઠળ એક વ્યક્તિ સામે બહુવિધ ગુનાઓ માટે એક સુનાવણીની જોગવાઈ માટે કાયદામાં સુધારા

કરવામાં આવે–ઉચ્ચ અદાલતોને વિનંતી છે કે તેઓ ટ્રાયલ અદાલતોને વ્યવહારના ભાગ રૂપે કલમ ૧૩૮ હેઠળની એક ફરિયાદમાં સમન્સની સેવાને, ઉપરોક્ત વ્યવહારના ભાગ રૂપે જારી કરાયેલા ચેકના અનાદરને લગતી એક જ અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી તમામ ફરિયાદોના સંદર્ભમાં માનવામાં આવતી સેવા તરીકે ગણવામાં આવે તે માટે પ્રેક્ટિસ નિર્દેશો જારી કરે–કાયદામાં સુધારો જે ટ્રાયલ અદાલતોને કલમ હેઠળની ફરિયાદોના સંદર્ભમાં સમન્સ પર પુનર્વિચાર/પાછા બોલાવવાની સત્તા આપે છે. કલમ ૧૩૮–ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩–કલમ ૨૦૨,૨૧૯,૨૫૮ હેઠળ ફરિયાદોના ઝડપી નિકાલને લગતા અન્ય મુદ્દાઓ સાથે રચાયેલી સમિતિ દ્વારા ૧૩૮ પર વિચાર કરવામાં આવશે.

અદાલત પ્રસાદ વિરુદ્ધ રૂપલાલ જિંદાલ અને અન્યો (૨૦૦૪) ૭ એસ. સી. સી. ૩૩૮; સુબ્રમણ્યમ સેતુરમન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ર. (૨૦૦૪) ૧૩ એસ. સી. સી. ૩૨૪–પર આધાર રાખ્યો.

મીટર એન્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. કંચન મહેતા (૨૦૧૮) ૧ એસસીસી ૫૬૦:[૨૦૧૭] ૧૦ એસ. સી. આર. ૬૬–સાચો કાયદો નથી.

વિજય ધનુકા અને અન્યો વિરુદ્ધ નઝીમા મમતાજ અને અન્યો (૨૦૧૪) ૧૪ એસસીસી ૬૩૮:[૨૦૧૪] ૪ એસ. સી. આર. ૧૭૧; અભિજીત પવાર વિરુદ્ધ હેમંત મધુકર નિંબાલકર અને અન્ય . (૨૦૧૭) ૩ એસસીસી ૫૨૮:[૨૦૧૬] ૯ એસસીઆર ૪૭૫; બિરલા કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ એડવેન્ટ્ઝ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ એન્ડ હોલ્ડિંગ્સ લિમિટેડ અને અન્યો (૨૦૧૯) ૧૬ એસસીસી ૬૧૦:[૨૦૧૯] ૭ એસસીઆર ૬૫૫; કે. એસ. જોસેફ વિ. ફિલિપ્સ કાર્બન બ્લેક લિમિટેડ અને એનઆર. (૨૦૧૬) ૧૧ એસસીસી ૧૦૫:[૨૦૧૬] ૨ એસ. સી. આર. ૯૧૪; બલબીર વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ન. (૨૦૦૦) ૧ એસસીસી ૨૮૫:[૧૯૯૯] ૪ પૂરક.એસ. સી. આર. ૧૨૦; વાણી એગ્રો એન્ટરપ્રાઇઝિસ વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યો ૨૦૧૯ (૧૦) એસ. સી. જે. ૨૩૮; આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય વિ. ચીમલપતિ ગણેશ્વર રાવ અને અન્ન. [૧૯૬૪] ૩ એસ. સી. આર. ૨૯૭; કે. એમ. મેથ્યુ વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને એન. આર. (૧૯૯૨) ૧ એસ. સી. સી. ૨૧૭:[૧૯૯૧] ૨ પૂરક.એસ. સી. આર. ૩૬૪; ભારત સંઘ વિરુદ્ધ દેવકી નંદન અગ્રવાલ ૧૯૯૨ સપ્લિમેન્ટ (૧) એસ. સી. સી. ૩૨૩:[૧૯૯૧] ૩ એસસીઆર ૮૭૩–નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

કેસ કાયદો સંદર્ભ

[૨૦૧૪] ૪ એસ. સી. આર. ૧૭૧ નો સંદર્ભ પેરા ૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૬] ૯ એસ. સી. આર. ૪૭૫ નો સંદર્ભ પેરા ૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૯] ૭ એસ. સી. આર. ૬૫૫ નો સંદર્ભ પેરા ૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૬] ૨ એસ. સી. આર. ૯૧૪ નો સંદર્ભ પેરા ૧૧ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૯૯] ૪ પૂરક.એસ. સી. આર. ૧૨૦ નો સંદર્ભ પેરા ૧૩ માં આપવામાં આવ્યો છે.

૨૦૧૯ (૧૦) એસ. સી. જે. ૨૩૮ એ પેરા ૧૪ નો સંદર્ભ આપ્યો

[૧૯૬૪] ૩ એસ. સી. આર. ૨૯૭ નો સંદર્ભ પેરા ૧૫ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૯૧] ૨ પૂરક.એસ. સી. આર. ૩૬૪ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૯૧] ૩ એસ. સી. આર. ૮૭૩ નો સંદર્ભ પેરા ૨૦ **A** માં આપવામાં આવ્યો છે.

(૨૦૦૪) ૭ એસ. સી. સી. ૩૩૮ પેરા ૨૪ પર આધાર રાખે છે

(૨૦૦૪) ૧૩ એસસીસી ૩૨૪ પેરા ૨૪ પર આધાર રાખે છે

ક્રિમિનલ ઓરિજિનલ જ્યુરીસ્ટિક્શનઃ સુઓ મોટુ રિટ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નં.૨/૨૦૨૦.

સુઓ મોટુ બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ કાર્યવાહી કરે છે.

તુષાર મહેતા, લર્નેડ. એસ. જી., વિક્રમજીત બેનર્જી, લર્નેડ એ. એસ. જી., નીરજ, શ્રીમતી ગરિમા પ્રસાદ, એ. એ. જી., સિદ્ધાર્થ લુથરા, શ્રીમતી ગરિમા પ્રસાદ, સૌમ્યા ચક્રવર્તી, સુનીલ કુમાર, પી. એચ. પારેખ, થોમસ પી. જોસેફ, સિનિયર એડ., કે. પરમેશ્વર, એમ. વી. મુકુંદા, સુશ્રી એ. શ્રીગુરુપ્રિયા, રજત માથુર, અનમોલ ખેટા, શીઝાન હાશ્મી, અક્ષત કુમાર, શ્રીમતી નીલા કેદાર ગોખલે, પી. વી. યોગેશ્વરન, દિવ્યાંશ એચ. રાઠી, બી. વી. બલરામ દાસ, રાજ બહાદુર યાદવ, સુશ્રી મનીષા અંબવાની, જી. એસ. મક્કર, સૌમ્યા સિંહા, પિયુષ બેરીવાલ, ડૉ. મોનિકા ગુસૈન, અવિરલ સક્સેના, વિશ્વપાલ સિંહ, મહકૂઝ એ. નઝકી, પોલાંકી ગૌતમ, શેખ મોહમ્મદ હનીફ, ટી. વિજય ભાસ્કર રેડ્ડી, અમિતાભ સિન્હા, શ્રેય શર્મા, શુભ્રાંશુ પાધી, આશિષ યાદવ, રક્ષિત જૈન, વિશાલ બંશલ, અભિનવ અગ્રવાલ, હરપ્રિત સિંહ ગુમા, મનીષ કુમાર, ગૌરવ અગ્રવાલ, રાઘવેન્દ્ર કુમાર, આનંદ કુમાર દુબે, નરેન્દ્ર કુમાર, અનુપમ રૈના,

સુનંદો રાહા, નરેશ કે. શર્મા, એસ. ઉદય કુમાર સાગર, સુશ્રી સ્વીના નાયર, અભિમન્યુ તિવારી, વી. જી. પ્રગસમ, એસ. પ્રભુ રામસુબ્રમણ્યમ, એમ. યોગેશ કન્ના, રાજા રાજેશ્વરન એસ., આદિત્ય ચઢ્ઢા, સુશ્રી ઉમા પ્રસૂન બાચુ, શ્રીમતી જસપ્રિત ગોગિયા, સુશ્રી મંદાકિની સિંહ, કરણવીર ગોગિયા, સુશ્રી શિવાંગી સિંઘલ, સુશ્રી આશિમા મંડલા, યશવર્ધન, અપૂર્વ શુક્લા, સુશ્રી સ્મિતા કાંત, સુશ્રી ઈશ શ્રીમતી ફરસૈયા, સુશ્રી પ્રભલીન કૌર, સુશ્રી ગરિમા પ્રસાદ, અવિજિત મણિ ત્રિપાઠી, ટી. કે. નાયક, પુખરંબમ રમેશ કુમાર, સુશ્રી અનુપમા નગંગોમ, કરુણ શર્મા, સચિન પાટીલ, રાહુલ ચિટનિસ, આદિત્ય એ. પાંડે, જિયો જોસેફ, જિષ્ણુ એમ. એલ., સુશ્રી પ્રિયંકા પ્રકાશ, સુશ્રી બીના પ્રકાશ, જી. પ્રકાશ, સુશ્રી અરુણા માથુર, અવનીશ અર્પુથમ, મેસર્સ અર્પુથમ અરુણા એન્ડ કંપની, શુભદીપ રોય, કુમાર અનુરાગ સિંઘ, આનંદો મુખર્જી, સુશ્રી તુલિકા મુખર્જી, વિનય ગર્ગ, ઉપેન્દ્ર મિશ્રા, આશિષ રંજન, કુણાલ ચેટરજી, સુશ્રી મૈત્રેયી બેનર્જી, પ્રવર વીર મિશ્રા, ગોપાલ ઝા, શ્રેયશ ભારદ્વાજ, રોમી ચાકો, શક્તિ ચંદ જૈદવાલ, અશ્વિન રોમી, સતીશ પાંડે, સલીમ અન્સારી, સમીર પારેખ, આર. નેદુમારન, શરણ ઠાકુર, મહેશ ઠાકુર, સિદ્ધાર્થ ઠાકુર, સુશ્રી વિપાશા સિંહ, સંજય કુમાર પાઠક, અરવિંદ કુમાર ત્રિપાઠી, સુશ્રી શશી પાઠક, જમનેશ કુમાર, હિમાંશુ શેખર, સુશ્રી એલિઝા બાર, પાઈ અમિત, સમીર પારેખ, ક્ષત્રશાલ રાજ, સુશ્રી તાન્યા ચૌધરી, સુશ્રી પ્રત્યુષા પ્રિયદર્શિની, મેસર્સ પારેખ એન્ડ કંપની માટે સુશ્રી નિતિકા પાંડે, સિદ્ધેશ કોતવાલ, સુશ્રી બાંસુરી સ્વરાજ, દિવ્યાંશ તિવારી, સુશ્રી

એના ઉપાધ્યાય, સુશ્રી માન્યા હસીજા, નિર્ણીમેશ દુબે, વી. એન. રઘુપતિ, સુશ્રી રચના શ્રીવાસ્તવ, સુશ્રી રચના ગાંધી, સુહાન મુખર્જી, વિશાલ પ્રસાદ, નિખિલ પરીક્ષિત, અભિષેક મનચંદા, સાયનદીપ પી. મેસર્સ પીએલઆર ચેમ્બર્સ એન્ડ કંપની, શ્રી પાલ સિંહ, અભિમન્યુ ઝાંબા, આશિષ ઝાંબ, સમીર અલી ખાન, સુશ્રી પ્રગતિ નીખરા, સુશ્રી દીપાનવિતા પ્રિયંકા, અનિરુદ્ધ પી. મયી, અપૂર્વ કુરુપ, સુશ્રી નિધિ મિત્તલ, સુશ્રી ઉત્તરા બબ્બર, મનન બંસલ, સુશ્રી શ્વેતા મોહતા, સિબો શંકર મિશ્રા, વી. કે. બીજુ, અમલેન્દુ કુમાર અખિલેશ કુમાર ઝા, શાજી જ્યોર્જ, સુશ્રી રુબીના જાવેદ, ડૉ. લલિત ભસીન, સુશ્રી. નીના ગુપ્તા, સુશ્રી ક્રિસ્ટી જૈન, સુશ્રી કે. એનાટોલી સેમા, અમિત કુમાર સિંહ, અપ્રતિમ અનિમેષ ઠાકુર, સુશ્રી પ્રાચી હસીજા, અર્જુન ગર્ગ, સુશ્રી શ્રુતિકા ગર્ગ, સુશ્રી રાધિકા ગૌતમ, કે. વી. જગદીશવરન, સુશ્રી જી. ઇન્દિરા, સુશ્રી તરુણા અર્ધેન્દુમૌલી પ્રસાદ, પાર્થ અવસ્થી, ડૉ. રાજેશ પાંડે, સુશ્રી અવસ્થી એમ. કે., રમેશ બાબુ એમ. આર., સુશ્રી મનીષા સિંહ, સુશ્રી નિશા શર્મા, ડૉ. અભિષેક અત્રે, શિબાશીષ મિશ્રા શ્રી પાલ સિંહ, હાજર પક્ષોના વકીલો.

વ્યક્તિગત રીતે અરજદાર.

કોર્ટનો નીચેનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો:

ઓર્ડર

૧. ૨૦૧૬નો સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નંબર ૫૪૬૪ ૨૭.૦૧.૨૦૦૫ પર રૂ. ૧,૭૦,૦૦૦–ની રકમ માટે બે ચેકના અનાદર સાથે સંબંધિત છે.આ વિવાદ છેલ્લા ૧૬ વર્ષથી પેન્ડિંગ છે.નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧ (ત્યારબાદ 'ધ એક્ટ') ની કલમ ૧૩૮ હેઠળ વિવિધ સ્તરે પડતર કેસોની મોટી સંખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે બે (ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને એલ. નાગેશ્વર રાવ, જે.) ની બનેલી આ અદાલતની ખંડપીઠે આ કેસોના નિકાલમાં વિલંબના કારણોની તપાસ કરવાનો નિર્ણય લીધો હતો.રજિસ્ટ્રીને "એન. આઈ. એક્ટ ૧૮૮૧ની કલમ ૧૩૮ હેઠળ કેસોની ઝડપી સુનાવણી" શીર્ષકવાળી સુઓ મોટુ રિટ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નોંધવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સિદ્ધાર્થ લુથરાની ન્યાયમિત્ર તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને વિદ્વાન વકીલ શ્રી કે. પરમેશ્વરને તેમની મદદ કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી.બેંકિંગ સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિ તરીકે ભારત સરકાર, ઉચ્ચ અદાલતોના મહાપંજીયક, રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના પોલીસ મહાનિદેશકો, રાષ્ટ્રીય કાનૂની સેવાઓ સત્તામંડળ, ભારતીય રિઝર્વ બેંક અને ભારતીય બેંકો સંગઠન, મુંબઈના સભ્ય સચિવને નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી.

૨. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એ ૧૧.૧૦.૨૦૨૦ ના રોજ પ્રારંભિક અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો જે તમામ પ્રતિવાદીઓને વહેંચવામાં આવ્યો હતો.૧૯.૦૧.૨૦૨૧નાં રોજ , વિદ્વાન ન્યાયમિત્રએ આ અદાલતને જાણ કરી હતી કે ૨૫ ઉચ્ચ અદાલતોમાંથી માત્ર ૧૪ ઉચ્ચ અદાલતોએ પ્રારંભિક અહેવાલમાં તેમના જવાબો રજૂ કર્યા હતા.રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ પણ તેના સૂચનો રજૂ કર્યા હતા.સાત પોલીસ મહાનિદેશકોએ પ્રાથમિક અહેવાલમાં તેમના મંતવ્યો રજૂ કરીને સોગંદનામા દાખલ કર્યા હતા.જે પક્ષકારોએ તેમનો જવાબ દાખલ કર્યો ન હતો તેમને વધુ સમય આપવામાં આવ્યો હતો અને આ બાબતને અંતિમ નિકાલ માટે ૨૪.૦૨.૨૦૨૧ પર સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવી હતી.સુનાવણી દરમિયાન, ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ, એલ. નાગેશ્વર રાવ, જે. અને એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, જે. ની બનેલી ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અનુભવ્યું હતું કે આ અદાલત સમક્ષ નિર્ણય માટે ઉભા થયેલા મહત્વપૂર્ણ મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખીને આ બાબતને મોટી ખંડપીઠે ધ્યાનમાં લેવી પડશે.આ અદાલતના અમુક ન્યાયિક ચુકાદાઓને સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે તેવી વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતને કારણે આ મામલાને મોટી બેન્ચમાં મોકલવાની પણ જરૂર પડી હતી.અમે કેટલાક રાજ્યોના વકીલો, વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર , ભારતના વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ, શ્રી વિક્રમજીત બેનર્જી, ભારતના વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ, શ્રી રમેશ બાબુ, ભારતીય રિઝર્વ બેંકના વકીલ અને ભારતીય બેંકો સંગઠનના વકીલ ડૉ. લલિત ભસીનને સાંભળ્યા છે.

૩. અધિનિયમમાં દાખલ કરાયેલ પ્રકરણ XVII, જેમાં કલમ ૧૩૮ થી ૧૪૨નો સમાવેશ થાય છે, તે ૦૧.૦૪.૧૯૮૯ પર અમલમાં આવ્યું હતું.ભંડોળની અપૂર્ણતા માટે ચેકનું અપમાન કરવા બદલ એક વર્ષની કેદ અથવા દંડની સજા કરવામાં આવી હતી જે કલમ ૧૩૮ મુજબ ચેકની રકમ કરતાં બમણી થઈ શકે છે.કલમ ૧૩૯ ધારકની તરફેણમાં એવી ધારણા સાથે વ્યવહાર કરે છે કે પ્રાપ્ત થયેલ ચેક કોઈપણ દેવું અથવા અન્ય જવાબદારીના સંપૂર્ણ અથવા અમુક ભાગમાં નિકાલ માટે હતો.કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ કાર્યવાહીમાં જે બચાવની મંજૂરી ન હોય તે કલમ ૧૪૦ દ્વારા સંચાલિત થાય છે.કલમ ૧૪૧ કંપનીઓ દ્વારા ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૪૨ એવી શરતો નક્કી કરે છે કે જેના હેઠળ કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુનાઓની નોંધ લઈ શકાય.વર્ષોથી, અદાલતો કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોથી ભરાઈ ગઈ હતી, જેનો નિર્ણય વાજબી સમયગાળામાં થઈ શક્યો ન હતો અને તે ઘણા વર્ષો સુધી પડતર રહી હતી.

૪. કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોની આ વ્યાપક પેન્ડન્સીની અન્ય ફોજદારી કેસોના નિકાલમાં પ્રતિકૂળ અસર પડી છે.નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ (એમેન્ડમેન્ટ એન્ડ મિસેલેનિયસ પ્રોવિઝન્સ) એક્ટ, ૨૦૦૨ દ્વારા સંબોધવામાં આવેલી પરિસ્થિતિને સુધારવાની તાત્કાલિક

જરૂરિયાત હતી.આ કાયદામાં કલમ ૧૪૩ થી ૧૪૭ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે ૦૬.૦૨.૨૦૦૩ ના રોજ અમલમાં આવી હતી.કાયદાની કલમ ૧૪૩ અદાલતને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ (ત્યારબાદ, 'કોડ') માં સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોની ટૂંકમાં સુનાવણી કરવાની સત્તા આપે છે.કલમ ૧૪૩ની પેટા–કલમ (૩) જણાવે છે કે ફરિયાદ દાખલ કરવાની તારીખથી છ મહિનાની અંદર સુનાવણી પૂર્ણ કરવાનો પ્રયાસ થવો જોઈએ.કલમ ૧૪૪ સમન્સની સેવાની રીત સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૪૫ જણાવે છે કે ફરિયાદીએ સોગંદનામા પર આપેલા પુરાવાને સંહિતા હેઠળની કોઈપણ તપાસ, સુનાવણી અથવા અન્ય કાર્યવાહીમાં પુરાવા તરીકે વાંચી શકાય છે.કલમ ૧૪૬ અનુસાર, ચેકનું અપમાન કરવામાં આવ્યું હોવાનું દર્શાવતી બેંકની સ્લિપ અથવા મેમો ચેકના અપમાનની હકીકતનો પ્રાથમિક પુરાવો હોવાનું માનવામાં આવે છે.કલમ ૧૪૭ આ કાયદા હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ બનાવે છે.આ કાયદા હેઠળ સૂચવવામાં આવેલી સજાને એક વર્ષથી વધારીને બે વર્ષ કરવામાં આવી હતી, સાથે સાથે કલમ ૧૩૮ માં કરવામાં આવેલા અન્ય સુધારાઓ સાથે અમે આ કેસમાં સંબંધિત નથી.

૫. પરિસ્થિતિ સુધરી નથી કારણ કે અદાલતો કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદોની વિશાળ પેન્ડન્સી સાથે સંઘર્ષ કરી રહી છે. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા રજૂ કરાયેલ પ્રાથમિક અહેવાલ દર્શાવે છે કે ૩૧.૧૨.૨૦૧૯ ના રોજ, બાકી

રહેલા ફોજદારી કેસોની કુલ સંખ્યા ૨.૩૧ કરોડ હતી, જેમાંથી ૩૫.૧૬ લાખ કાયદાની કલમ ૧૩૮ સાથે સંબંધિત છે. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર ના જણાવ્યા અનુસાર, કેસનો ભરવો થવાનું કારણ એ છે કે જ્યારે દર વર્ષે ફરિયાદોની સંસ્થામાં સતત વધારો થઈ રહ્યો છે, ત્યારે નિકાલનો દર ફરિયાદોની સંસ્થાના દર સાથે મેળ ખાતો નથી.કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદોના નિકાલમાં વિલંબ એ કારણોને કારણે થયો છે જેની અમે આ આદેશમાં ચર્ચા કરીશું.

૬. વિદ્વાન ન્યાયમિત્રએ રાજ્ય સરકારો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા પ્રતિસાદોમાંથી સાત મુખ્ય મુદ્દાઓની ઓળખ કરી હતી જે નીચે મુજબ છેઃ

અ) સમન્સની સેવા

બી) સંહિતાની કલમ ૨૧૯માં વૈધાનિક સુધારો

સી) સારાંશ પરીક્ષણો

ડી) બેંક ખાતાઓની જોડાણ

ઇ) સંહિતાની કલમ ૨૦૨ લાગુ પડે છે.

એફ) મધ્યસ્થતા

જી) મેજિસ્ટ્રેટનો અંતર્ગત અધિકારક્ષેત્ર

૭. કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદમાં આરોપીઓને સમન્સની સેવા એ ફરિયાદોના નિકાલમાં વિલંબના મુખ્ય કારણોમાંનું એક છે.વિવિધ રાજ્ય સરકારો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના પ્રતિભાવોની તપાસ કર્યા પછી, વિદ્વાન ન્યાયમિત્રો દ્વારા સમન્સની સેવામાં ઝડપ લાવવા માટે ઘણા સૂચનો આપવામાં આવ્યા છે.તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલા કેટલાક સૂચનો કાયદાની કલમ ૧૪૬ હેઠળ બેંક દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી અનાદર સ્લિપ, ચેકના ડ્રોવરનો વર્તમાન મોબાઈલ નંબર, ઈમેઈલ સરનામું અને પોસ્ટલ સરનામું જાહેર કરવું, ડ્રોવરની વિગતો ચેક લીફ પર આપવામાં આવી રહી છે, સમન્સની ઈલેક્ટ્રોનિક સેવા માટે નોડલ એજન્સીની રચના અને અનાદર મેમોમાંથી એક અનન્ય નંબર જનરેટ કરવા સાથે સંબંધિત છે.ભારતીય સંઘ અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકને આ પાસાઓ પર વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂચનો પર તેમના જવાબો રજૂ કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.ભારતના વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકના વિદ્વાન વકીલ શ્રી રમેશ બાબુને ૧૦.૦૩.૨૦૨૧ ના રોજ સાંભળ્યા પછી, આ અદાલત દ્વારા બોમ્બે હાઈકોર્ટના ભૂતપૂર્વ ન્યાયાધીશ, માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર. સી. ચવ્હાણને અધ્યક્ષ તરીકે એક સમિતિની રચના કરવી યોગ્ય માનવામાં આવી હતી, જે ન્યાયિક દસ્તાવેજના વિસ્ફોટને રોકવા માટે કરવામાં આવેલા વિવિધ સૂચનો પર વિચાર કરશે.ચેકની રકમની હદ સુધી બેંક ખાતાઓની જપ્તી, સમન્સ પૂર્વેની મધ્યસ્થી અને અન્ય તમામ મુદ્દાઓ કે જે

પ્રારંભિક નોંધનો ભાગ છે અને વિદ્વાન અમિસી ક્યુરીની લેખિત રજૂઆતો સંબંધિત વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો પર ઉપરોક્ત સમિતિ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવશે, ઉપરાંત આવા વિચારણા દરમિયાન ઉદભવતા અન્ય સંબંધિત મુદ્દાઓ પર પણ વિચારણા કરવામાં આવશે.આ સમિતિને કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોની સુનાવણી કરવા માટે વધારાની અદાલતોની રચનાની જરૂરિયાત પર વિચાર કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે.

<u>સમરી ટ્રાયલથી સમન્સ ટ્રાયલમાં યાંત્રિક રૂપાંતરણ</u>

૮. વિદ્વાન ન્યાયમિત્રએ રજૂઆત કરી હતી કે કાયદાની કલમ ૧૪૩ એવી જોગવાઈ કરે છે કે કાયદાની કલમ ૨૬૨ થી ૨૬૫ કાયદાની કલમ XVII હેઠળ તમામ ગુનાઓની સુનાવણી માટે લાગુ થશે. બીજો પરંતુક મેજિસ્ટ્રેટને સંક્ષિપ્ત સુનાવણીને સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતરિત કરવાની સત્તા આપે છે, જો તેનો અભિપ્રાય હોય કે એક વર્ષથી વધુ કેદની સજા પસાર કરવી પડી શકે છે અથવા કારણો નોંધ્યા પછી કેસનો ટૂંકમાં પ્રયાસ કરવો અનિચ્છનીય છે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્રએ આ અદાલતના ધ્યાન પર લાવ્યું છે કે સંક્ષિપ્ત ટ્રાયલ નિયમિત રીતે યાંત્રિક રીતે સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતરિત થાય છે.તેમની પ્રારંભિક નોંધમાં તેમણે કરેલા સૂચનો કે ઉચ્ચ અદાલતોએ સંક્ષિપ્ત સુનાવણીને સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતરિત કરતા પહેલા સચોટ અને પૂરતા કારણો નોંધવા માટે ટ્રાયલ

અદાલતોને પ્રેક્ટિસ નિર્દેશો જારી કરવા જોઈએ તે ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યા છે.

૯. કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોના ઝડપી નિકાલ માટે વર્ષ ૨૦૦૨માં કાયદાની કલમ ૧૪૩ રજૂ કરવામાં આવી છે. આ તબક્કે, સંહિતાના પ્રકરણ XXI નો સંદર્ભ લેવો જરૂરી છે જે સારાંશ પરીક્ષણો સાથે સંબંધિત છે.જે કેસમાં ટૂંકમાં સુનાવણી કરવામાં આવે છે જેમાં આરોપી દોષિત ઠરાવતો નથી, તે મેજિસ્ટ્રેટ માટે પુરાવાનો સાર રેકોર્ડ કરવા અને તેના તારણોના કારણોનું સંક્ષિપ્ત નિવેદન ધરાવતો ચુકાદો આપવા માટે પૂરતું છે.એક પ્રતિબંધ છે કે કલમ ૨૬૨ હેઠળ સંક્ષિપ્ત સુનાવણી માટેની પ્રક્રિયા ત્રણ મહિનાથી વધુ કેદની કોઈપણ સજા માટે લાગુ કરવામાં આવશે નહીં.જો કે, સંહિતામાં કંઈપણ હોવા છતાં, કાયદાના પ્રકરણ XVII હેઠળ ગુનાની સુનાવણી માટે સંહિતાની કલમ ૨૬૨ થી ૨૬૫ લાગુ કરવામાં આવી હતી.તે માત્ર એવા કિસ્સામાં છે કે જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટનો અભિપ્રાય હોય કે આરોપીને એક વર્ષથી વધુની મુદત માટે સજા આપવી જરૂરી હોઈ શકે છે કે ફરિયાદને સમન્સ ટ્રાયલ તરીકે અજમાવવામાં આવશે.વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતોના પ્રતિસાદો પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે ટ્રાયલ અદાલતો દ્વારા કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોનું સંક્ષિપ્ત સુનાવણીમાંથી સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતર કોઈ કારણ નોંધાવ્યા વિના યાંત્રિક રીતે કરવામાં આવી રહ્યું છે.કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોને સમરી ટ્રાયલમાંથી સમન્સ ટ્રાયલમાં

રૂપાંતરિત કરવાના પરિણામે કેસોનો નિકાલ કરવામાં વિલંબ થઈ રહ્યો છે.વધુમાં, કલમ ૧૪૩ની બીજી જોગવાઈ આદેશ આપે છે કે મેજિસ્ટ્રેટે આવા પરિવર્તનના કારણો દર્શાવતો આદેશ નોંધવો પડશે.કાયદાની કલમ ૧૪૩નો ઉદ્દેશ કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોનો શક્ય હોય ત્યાં સુધી કોડ હેઠળ સંક્ષિપ્ત સુનાવણી માટે સૂચવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાને અનુસરીને ઝડપી નિકાલ કરવાનો છે.કલમ ૧૪૩ની બીજી પરંતુક દ્વારા મેજિસ્ટ્રેટને આપવામાં આવેલી વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ ફરિયાદની સુનાવણીને સંક્ષિપ્ત સુનાવણીમાંથી સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતરિત કરવાના કારણો નોંધ્યા પછી યોગ્ય કાળજી અને સાવધાની સાથે કરવામાં આવે છે.નહિંતર, જે હેતુ માટે કાયદાની કલમ ૧૪૩ રજૂ કરવામાં આવી છે તે નિષ્ફળ જશે.અમે ઉચ્ચ અદાલતો સાથે પરામર્શ કરીને વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂચનોને સ્વીકારીએ છીએ.ઉચ્ચ અદાલતો કાયદાની કલમ ૧૪૩ની બીજી જોગવાઈ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોની સુનાવણીને સંક્ષિપ્ત સુનાવણીમાંથી સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતરિત કરતા પહેલા કારણો નોંધવા માટે મેજિસ્ટ્રેટને પ્રેક્ટિસ નિર્દેશો જારી કરી શકે છે.

<u>કાયદાની કલમ ૧૪૫ના સંબંધમાં સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસ</u>

૧૦. સંહિતાની કલમ ૨૦૨ મેજિસ્ટ્રેટને પ્રોસેસના મુદ્દાને ન્યાયી ઠેરવતા પૂરતા આધારો બનાવવામાં આવ્યા છે કે કેમ તે નક્કી કરવાના હેતુસર તપાસ

હાથ ધરવાનો અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે.૨૦૦૫ના અધિનિયમ ૨૫ દ્વારા સંહિતાની કલમ ૨૦૨માં કરવામાં આવેલા સુધારાએ મેજિસ્ટ્રેટ માટે પ્રક્રિયા જારી કરતા પહેલા તપાસ હાથ ધરવાનું ફરજિયાત બનાવ્યું હતું, એવા કેસમાં જ્યાં આરોપી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની બહાર રહે છે.(જુઓઃવિજય ધનુકા અને અન્યો વિરુદ્ધ નજીમા મમતાજ અને અન્યો, (૨૦૧૪) ૧૪ એસસીસી ૬૩૮ અભિજીત પવાર વિરુદ્ધ હેમંત મધુકર નિંબાલકર અને અન્ન, (૨૦૧૭) ૩ એસસીસી ૫૨૮ અને બિરલા કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ એડવેન્ટ્ઝ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ એન્ડ હોલ્ડિંગ્સ લિમિટેડ અને અન્યો, (૨૦૧૯) ૧૬ એસસીસી ૬૧૦.કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોના સંદર્ભમાં કલમ ૨૦૨ લાગુ થવા અંગે ઉચ્ચ અદાલતોમાં મતભેદ છે. કલમ ૧૩૮ હેઠળના કેટલાક કેસોમાં ઉચ્ચ અદાલતોએ એ અભિપ્રાયને સમર્થન આપતા નિર્ણય લીધો છે કે કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોમાં પ્રક્રિયા જારી કરતા પહેલા મેજિસ્ટ્રેટ માટે સંહિતાની કલમ ૨૦૨ મુજબ તપાસ કરવી ફરજિયાત છે.કેટલાક અન્ય કિસ્સાઓમાં વિરોધાભાસી મંતવ્યો વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે.એવું માનવામાં આવ્યું છે કે માત્ર એટલા માટે કે આરોપી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની બહાર રહે છે, મેજિસ્ટ્રેટ માટે દરેક કેસમાં પ્રોસેસ જારી કરવાનું મુલતવી રાખવું જરૂરી નથી.વધુમાં, એવું પણ માનવામાં આવ્યું છે કે જો રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીમાંથી જરૂરી સંતોષ મેળવી શકાય તો સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસ ન હાથ ધરવાથી પ્રોસેસ જારી કરવામાં વિક્ષેપ નહીં આવે.

૧૧. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એ કે. એસ. જોસેફ વિરુદ્ધ ફિલિપ્સ કાર્બન બ્લેક લિમિટેડ અને અન્ય (૨૦૧૬) ૧૧ એસસીસી ૧૦૫ કેસમાં આ અદાલતના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોના સંબંધમાં સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસની જરૂરિયાત અંગે ચર્ચા કરવામાં આવી હતી, પરંતુ કાયદાનો પ્રશ્ન ખુલ્લો રાખવામાં આવ્યો હતો.વિજય ધનુકા (સુપ્રા), અભિજીત પવાર (સુપ્રા) અને બિરલા કોર્પોરેશન (સુપ્રા) માં આ અદાલતના ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની બહાર રહેતા આરોપીઓને સમન્સ જારી કરતા પહેલા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા થનાર તપાસને દૂર કરી શકાતી નથી. ન્યાયમિત્રએ ભલામણ કરી હતી કે મેજિસ્ટ્રેટે તપાસ કર્યા પછી નિષ્કર્ષ પર આવવું જોઈએ કે આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો છે.અમે વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર સાથે સંમત છીએ.

૧૨. અન્ય એક મુદ્દો જે અમારા ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યો છે તે કલમ ૨૦૨ (૨) ના અર્થઘટન સાથે સંબંધિત છે જે નિર્ધારિત કરે છે કે મેજિસ્ટ્રેટ પ્રોસેસ જારી કરવાના હેતુથી કલમ ૨૦૨ (૧) હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસમાં શપથ પર સાક્ષીનો પુરાવો લેશે.કાયદાની કલમ ૧૯૫ એવી જોગવાઈ કરે છે કે ફરિયાદીનો પુરાવો તે સોગંદનામા પર આપી શકે છે, જે સંહિતામાં કંઈપણ હોવા છતાં, કોઈપણ તપાસ, સુનાવણી અથવા અન્ય કાર્યવાહીમાં

પુરાવામાં વાંચવામાં આવશે.કાયદાની કલમ ૧૪૫ (૨) અદાલતને ફરિયાદી પક્ષ અથવા આરોપીની અરજી પર સોગંદનામા પર પુરાવા આપતી કોઈપણ વ્યક્તિને બોલાવવા અને તેની તપાસ કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે સોગંદનામા પર સાક્ષીઓની તપાસની મંજૂરી આપતી કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ નથી, તેમ છતાં કલમ ૧૪૫ ફરિયાદીને કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસના હેતુ માટે સોગંદનામા દ્વારા તપાસ કરવાની મંજૂરી આપે છે.તેમણે સૂચન કર્યું કે કલમ ૨૦૨ (૨) ને કલમ ૧૪૫ સાથે વાંચવી જોઈએ અને કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોના સંદર્ભમાં, સોગંદનામા પર સાક્ષીઓની તપાસની પણ મંજૂરી આપવી જોઈએ.માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં, મેજિસ્ટ્રેટ સાક્ષીઓની વ્યક્તિગત રીતે તપાસ કરી શકે છે.કાયદાની કલમ ૧૪૫ એ સોગંદનામા દ્વારા ફરિયાદીની તપાસના સંદર્ભમાં કલમ ૨૦૨ નો અપવાદ છે.કલમ ૧૪૫માં સોગંદનામા પર પણ સાક્ષીઓની તપાસના સંબંધમાં કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ નથી.તે સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોમાં સુનાવણી ઝડપી બનાવવાના પ્રશંસનીય ઉદ્દેશ સાથે, વર્ષ ૨૦૦૩થી આ કાયદામાં કલમ ૧૪૫ દાખલ કરવામાં આવી હતી.જો ફરિયાદીનો પુરાવો તે સોગંદનામા પર આપી શકે છે, તો સાક્ષીઓના પુરાવાને શપથ પર લેવાનો આગ્રહ રાખવાનું કોઈ કારણ નથી.કલમ ૨૦૨ સાથે કલમ ૧૪૫ના સર્વગ્રાહી વાંચન પર, અમે માનીએ છીએ કે સંહિતાની કલમ ૨૦૨ (૨) શપથ પર સાક્ષીઓની તપાસના સંદર્ભમાં કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોને લાગુ પડતી

નથી.ફરિયાદી વતી સાક્ષીઓના પુરાવાને સોગંદનામા પર મંજૂરી આપવામાં આવશે.જો મેજિસ્ટ્રેટ પોતે તપાસ કરે છે, તો તેણે સાક્ષીઓની તપાસ કરવી ફરજિયાત નથી.યોગ્ય કિસ્સાઓમાં, મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૨૦૨ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટેના આધારોની પર્યાપ્તતા અંગે સંતોષ માટે દસ્તાવેજોની તપાસ કરી શકે છે.

<u>કોડની કલમ ૨૧૯ અને ૨૨૦</u>

૧૩. સંહિતાની કલમ ૨૧૯ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર એક જ પ્રકારના એક કરતાં વધુ ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, જે એક જગ્યા/૧૨ મહિનાની અંદર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેના પર એક જ સુનાવણીમાં આવા મહત્તમ ત્રણ ગુનાઓ માટે કેસ ચલાવી શકાય છે.જો એક જ વ્યક્તિ દ્વારા એક જ વ્યવહારની રચના કરવા માટે એકસાથે કરવામાં આવેલા કૃત્યોની એક શ્રેણીમાં એકથી વધુ ગુનાઓ કરવામાં આવે, તો કલમ ૨૨૦ અનુસાર, તેના પર આરોપ મૂકવામાં આવી શકે છે અને એક જ સુનાવણીમાં તેનો પ્રયાસ થઈ શકે છે.તેમના પ્રારંભિક અહેવાલમાં, વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એ સૂચવ્યું હતું કે જ્યાં એક હેતુ માટે ચેક જારી કરવામાં આવ્યા હોય તેવી કાર્યવાહીની સંખ્યાબંધતાને ટાળવા માટે સંહિતાની કલમ ૨૧૯માં કાયદાકીય સુધારો જરૂરી છે.જ્યાં સુધી સંહિતાની કલમ ૨૨૦નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી વિદ્વાન ન્યાયમિત્રએ રજૂઆત કરી હતી કે કૃત્યોની એક શ્રેણીમાં સમાન વ્યવહારના ભાગ રૂપે સમાન/સમાન ગુનાઓ એક સુનાવણીનો વિષય હોઈ શકે છે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર

દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સંહિતાની કલમ ૨૨૦ (૧) કલમ ૨૧૯ દ્વારા નિયંત્રિત નથી અને જો એક જ વ્યવહારના સંદર્ભમાં ગુનાઓ ત્રણથી વધુ હોય તો પણ સંયુક્ત સુનાવણી થઈ શકે છે.રિલાયન્સને આ અદાલતના ચુકાદા પર રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આરોપી દ્વારા એક જ વ્યવહારના ભાગ રૂપે કરવામાં આવેલા તમામ કથિત ગુનાઓ પર એક જ સુનાવણીમાં એકસાથે સુનાવણી થઈ શકે છે, ભલે તે ગુનાઓ મોટા કાવતરાના ભાગ રૂપે કરવામાં આવ્યા હોય.

૧૪. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એ ધ્યાન દોર્યું હતું કે વાણી એગ્રો એન્ટરપ્રાઇઝિસ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યો, ૨૦૧૯ (૧૦) એસસીજે ૨૩૮માં આ અદાલતના ચુકાદામાં સ્પષ્ટતાની જરૂર છે.વાણી એગ્રો (સુપ્રા) માં, આ અદાલત ચાર ચેકના અનાદરની કાર્યવાહી કરી રહી હતી, જે ચાર ફરિયાદોનો વિષય હતો.તેમાં ઉઠાવવામાં આવેલો પ્રશ્ન ચારેય કેસોના એકત્રીકરણ સાથે સંબંધિત છે.સંહિતાની કલમ ૨૧૯ મુજબ માત્ર ત્રણ કેસોની એકસાથે સુનાવણી થઈ શકે છે, તેથી આ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટને તમામ ચાર કેસોને એક જ તારીખે નક્કી કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.વાણી એગ્રો (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલત દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ માર્ગ સંહિતાની કલમ ૨૧૯ના આદેશને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય છે.તેથી, કોઈ પણ સ્પષ્ટીકરણની જરૂર નથી, ખાસ કરીને વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતને ધ્યાનમાં રાખીને કે કલમ ૨૧૯ માં

યોગ્ય સુધારો કરવામાં આવે.અમે વિદ્વાન ન્યાયમિત્રની રજૂઆતમાં બળ મેળવીએ છીએ કે કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોના સંદર્ભમાં જગ્યા/૧૨ મહિનાની અંદર સમાન પ્રકારના ત્રણથી વધુ ગુનાઓ માટે એક સુનાવણી માત્ર સુધારા દ્વારા જ થઈ શકે છે.ફોજદારી અદાલતો પરનો બોજ ઘટાડવા માટે, અમે ભલામણ કરીએ છીએ કે કાયદામાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવે કે સંહિતાની કલમ ૨૧૯માં પ્રતિબંધ હોવા છતાં, કલમ ૧૩૮ હેઠળ સમાન પ્રકારના ગુનાઓ ૧૨ મહિનાના અવકાશમાં હોય તો તેના માટે એક જ સુનાવણીમાં વ્યક્તિ પર કેસ ચલાવી શકાય.

૧૫. સમાન વ્યવહારના ભાગરૂપે આચરવામાં આવેલા ગુનાઓ પર સંહિતાની કલમ ૨૨૦ મુજબ સંયુક્ત રીતે કેસ ચલાવી શકાય છે."સમાન વ્યવહાર" નો અર્થ શું છે તે સંહિતામાં ક્યાંય વ્યાખ્યાયિત નથી.ખરેખર, અભિવ્યક્તિનો અર્થ શું છે તે ચોક્કસપણે વ્યાખ્યાયિત કરવું હંમેશા મુશ્કેલ રહેશે.વ્યવહારને સમાન ગણી શકાય કે કેમ તે જરૂરી રીતે દરેક કેસની ચોક્કસ હકીકતો પર આધાર રાખે છે અને જે વ્યાખ્યાને વિધાનસભાએ ઇરાદાપૂર્વક અવ્યાખ્યાયિત કરી છે તેની વ્યાખ્યા હાથ ધરવી આપણને મુશ્કેલ કાર્ય લાગે છે.આપણે એવી કોઈ અદાલતનો એક પણ નિર્ણય જોયો નથી કે જેણે અભિવ્યક્તિને વ્યાખ્યાયિત કરવાનું મુશ્કેલ કાર્ય શરૂ કર્યું હોય.પરંતુ સામાન્ય રીતે એવું માનવામાં આવે છે કે જ્યાં કૃત્યોની શ્રેણીના સંદર્ભમાં સમય અથવા

સ્થળની નિકટતા અથવા હેતુ અને રચના અથવા ક્રિયાના સાતત્યની એકતા હોય, ત્યાં તે અનુમાન લગાવવું શક્ય છે કે તે એક જ વ્યવહારનો ભાગ છે.જો કે, તે જરૂરી નથી કે વ્યવહારને સમાન ગણવામાં આવે તે માટે આ દરેક ઘટકો સહ–અસ્તિત્વમાં હોવા જોઈએ.પરંતુ જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા ઘણા કાર્યો હેતુ અથવા રચનાની એકતા દર્શાવે છે જે સૂચવે છે કે તે કૃત્યો એક જ વ્યવહારનો ભાગ છે, તો આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ ચીમલપતિ ગણેશ્વર રાવ અને અન્ય, (૧૯૬૪) ૩ એસસીઆર ૨૯૭.કલમ ૨૨૦માં કોઈ અસ્પષ્ટતા નથી કે જે અનુસાર એક જ વ્યવહારના ભાગ રૂપે જારી કરાયેલા ઘણા ચેક એક ટ્રાયલનો વિષય બની શકે છે.

૧૬. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એ અમારા ધ્યાનમાં લાવ્યું છે કે ચેકના અનાદર માટે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ અલગ ફરિયાદો દાખલ કરવામાં આવે છે જે એક જ વ્યવહારનો ભાગ છે.સમન્સની સેવામાં અનુચિત વિલંબ એ અદાલતો સમક્ષ કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદોના અપ્રમાણસર સંચય માટેનું મુખ્ય કારણ છે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર એ સૂચવ્યું હતું કે સમન્સની સેવા પર ખર્ચવામાં આવતા સમયને ઘટાડવાની એક રીત એ છે કે વ્યવહારને લગતી એક ફરિયાદમાં આપવામાં આવેલા સમન્સની સેવાને ઉપરોક્ત વ્યવહારના સંબંધમાં તમામ ફરિયાદો માટે માનવામાં આવતી સેવા તરીકે ગણવામાં આવે.અમે વિદ્વાન એમિસી ક્યુરી દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂચન સાથે સંમત છીએ.તદનુસાર, ઉચ્ચ અદાલતોને વિનંતી

કરવામાં આવે છે કે તેઓ ટ્રાયલ અદાલતોને વ્યવહારના ભાગ રૂપે જારી કરાયેલા ચેકના અનાદરને લગતી એક જ અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી તમામ ફરિયાદોના સંદર્ભમાં સમન્સની સેવાને ડીમ્ડ સર્વિસ તરીકે ગણવા માટે પ્રેક્ટિસ નિર્દેશો જારી કરે.

<u>મેજીસ્ટ્રેટની આંતરિક સત્તાઓ</u>

૧૭. કે. એમ. મેથ્યુ વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને અન્ય , (૧૯૯૨) ૧ એસ. સી. સી. ૨૧૭ માં આ અદાલતે સંહિતાની કલમ ૨૦૪ હેઠળ જારી કરાયેલા સમન્સના જવાબમાં આરોપી હાજર થયા પછી સંહિતાના પ્રકરણ XX હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આરોપી મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ દલીલ કરી શકે છે કે તેની સામેની પ્રક્રિયા જારી થવી જોઈએ નહીં અને મેજિસ્ટ્રેટ કાર્યવાહીને રદ કરી શકે છે જો તે ફરિયાદની પુનર્વિચારણા પર સંતુષ્ટ હોય કે એવો કોઈ ગુનો નથી કે જેના માટે આરોપી સામે કેસ ચલાવી શકાય.આ અદાલતનો અભિપ્રાય હતો કે મેજિસ્ટ્રેટને કાર્યવાહી છોડવા માટે કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈની જરૂર નથી અને પ્રક્રિયા જારી કરવાનો આદેશ વચગાળાનો આદેશ છે અને ચુકાદો નથી, તેથી તેમાં ફેરફાર કરી શકાય છે અથવા તેને પાછી ખેંચી શકાય છે.કે. એમ. મેથ્યુ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં એવું નિરીક્ષણ કે પ્રક્રિયા જારી કરવાના ખોટા આદેશને યાદ કરવા માટે કાયદાની કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈની જરૂર નથી, તે અદાલત પ્રસાદ વિરુદ્ધ રૂપલાલ જિંદાલ અને અન્યો, (૨૦૦૪)

૭ એસસીસી ૩૩૮ માં સંહિતાની યોજનાની વિરુદ્ધ હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું.તેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે સંજ્ઞાન લેવાનો આદેશ માત્ર સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ કાર્યવાહીનો વિષય બની શકે છે કારણ કે ગૌણ ફોજદારી અદાલતો પાસે કોઈ સહજ સત્તા નથી.સંહિતા દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટને સમીક્ષા કરવાની પણ કોઈ સત્તા આપવામાં આવી નથી.ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ભૂલભરેલા આદેશને પાછો ખેંચવા માટે કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ ન હોવાથી, કે. એમ. મેથ્યુ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ચુકાદો સાચો કાયદો નિર્ધારિત કરતો ન હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું.આ અદાલત દ્વારા સુબ્રમણ્યમ સેતુરમન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને એ. એન. આર., (૨૦૦૪) ૧૩ એસ. સી. સી. ૩૨૪ માં સમન્સ કેસમાં કોઈ વ્યક્તિ આરોપમુક્તિની માંગણી કરી શકે છે કે કેમ તે પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો.અદાલત પ્રસાદ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કાયદાનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું હતું.

૧૮. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કાયદાની કલમ ૧૪૩ સાથે સંહિતાની કલમ ૨૫૧ અને ૨૫૮નું સર્વગ્રાહી વાંચન, કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોના સંબંધમાં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પ્રક્રિયા જારી કરવાની સમીક્ષા અથવા યાદ કરવાની સત્તા પ્રદાન કરવા માટે વિચારવું જોઈએ. તેમણે મીટર એન્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ

પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ કંચન મહેતા, (૨૦૧૮) ૧ એસ. સી. સી. ૫૬૦માં આ અદાલતના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જે નીચે મુજબ છેઃ

"જ્યારે એ વાત સાચી છે કે સુબ્રમણ્યમ સેતુરમન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય કેસમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે એકવાર આરોપીની અરજી કલમ ૨૫૨ સીઆરપીસી હેઠળ નોંધવામાં આવે, ત્યારે ટ્રાયલને તેના તાર્કિક નિષ્કર્ષ પર લઈ જવા માટે પ્રકરણ XX સીઆરપીસી હેઠળ વિચારેલી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું પડશે, ઉપરોક્ત ચુકાદો ૨૦૦૨ના સુધારા પહેલાંની વૈધાનિક જોગવાઈઓ અનુસાર આપવામાં આવ્યો હતો.માંડવી સહકારી સમિતિમાં ૨૦૦૨ના સુધારા પછીની વૈધાનિક યોજનાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવી છે.બેંક અને જે. વી. બહરુનીએ કાયદામાં પરિવર્તન લાવ્યું છે અને તેને માન્યતા આપવાની જરૂર છે.૨૦૦૨ના સુધારા પછી, કાયદાની કલમ ૧૪૩ મેજિસ્ટ્રેટને આરોપીઓને મુક્ત કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે જો ફરિયાદીને અદાલતના સંતોષ માટે વળતર આપવામાં આવે, જ્યાં આરોપી અદાલત દ્વારા મૂલ્યાંકન કરાયેલ વ્યાજ અને મુકદ્દમાના વાજબી ખર્ચ સાથે ચેકની રકમ આપે છે.આ પ્રકારનું અર્થઘટન વિધાનસભાના હેતુ સાથે સુસંગત હતું.અદાલતે ફરિયાદી અને આરોપીના અધિકારોમાં સંતુલન જાળવવું પડશે અને ન્યાયની પહોંચ વધારવી પડશે.કાયદાનો મૂળ ઉદ્દેશ ચેક

આપનાર કે જેનું વર્તન વાજબી છે અથવા જ્યાં ફરિયાદીને વળતર ન્યાયના ઉદ્દેશોને પૂર્ણ કરે છે તેને સજા કરવાના ઈરાદા વિના ફરિયાદીને ઝડપી ઉપાય પ્રદાન કરીને ચેક વ્યવહારોની વિશ્વસનીયતા વધારવાનો છે.કાયદાની કલમ ૧૪૩ હેઠળ તેની અંતર્ગત શક્તિનો ઉપયોગ કરીને અદાલત દ્વારા યોગ્ય આદેશ પસાર કરી શકાય છે, જે પક્ષકારોની સંમતિ દ્વારા સંયોજનથી અલગ છે.આમ, કલમ ૨૫૮ સી. આર. પી. સી. જે સમન્સ કેસમાં કાર્યવાહીને રોકવા માટે સક્ષમ બનાવે છે, ભલે કડક શબ્દોમાં કહીએ તો ફરિયાદના કેસોને લાગુ પડતી નથી, કારણ કે સી. આર. પી. સી. ની જોગવાઈઓ "જ્યાં સુધી હોઈ શકે ત્યાં સુધી" લાગુ પડે છે, ઉપરોક્ત જોગવાઈનો સિદ્ધાંત કાયદાની કલમ ૧૪૩ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા ફરિયાદના કેસને લાગુ પડે છે, જે શક્ય હોય ત્યાં સુધી સંક્ષિપ્ત સુનાવણીની જોગવાઈઓને લાગુ કરવાનું વિચારે છે, એટલે કે સંદર્ભમાં ઝડપી સુનાવણી માટે જરૂરી હોઈ શકે તેવા વિચલન સાથે ".

૧૯. મીટર એન્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતનો અભિપ્રાય હતો કે જો ફરિયાદીને અદાલતના સંતોષ માટે વળતર આપવામાં આવે તો કાયદાની કલમ ૧૪૩ મેજિસ્ટ્રેટને આરોપીઓને મુક્ત કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.તે સામ્યતા પર, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે પક્ષકારોની સંમતિ દ્વારા સમાધાન કરવા ઉપરાંત, ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે તેની અંતર્ગત શક્તિનો ઉપયોગ કરીને

કલમ ૧૪૩ હેઠળ યોગ્ય આદેશો પસાર કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.ટ્રાયલ કોર્ટને યોગ્ય આદેશો પસાર કરવા માટે સશક્ત બનાવવા માટે આ અદાલત દ્વારા સંહિતાની કલમ ૨૫૮ પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૨૦. કાયદાની કલમ ૧૪૩ આદેશ આપે છે કે સંહિતાની સંક્ષિપ્ત સુનાવણીની જોગવાઈઓ કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદોની સુનાવણી માટે "જ્યાં સુધી હોઈ શકે ત્યાં સુધી" લાગુ થશે.સંહિતાની કલમ ૨૫૮ મેજિસ્ટ્રેટને લેખિતમાં નોંધાયેલા કારણો માટે કોઈપણ તબક્કે કાર્યવાહી અટકાવવાની અને ફરિયાદ સિવાય અન્યથા શરૂ કરાયેલા કોઈપણ સમન્સ કેસમાં નિર્દોષ જાહેર કરવાનો ચુકાદો આપવાની સત્તા આપે છે.સંહિતાની કલમ ૨૫૮ ફરિયાદ પર શરૂ કરાયેલા સમન્સ કેસને લાગુ પડતી નથી.તેથી, કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદોના સંદર્ભમાં કલમ ૨૫૮ અમલમાં આવી શકતી નથી. જ્યાં સુધી તેણે ટ્રાયલ કોર્ટને આરોપીઓને મુક્ત કરવાની સત્તા આપી છે ત્યાં સુધી મીટર એન્ડ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતનો ચુકાદો સારો કાયદો નથી.કાયદાની કલમ ૧૪૩માં "જ્યાં સુધી હોઈ શકે" શબ્દોમાંથી લેવામાં આવેલ સમર્થન અયોગ્ય છે.કલમ ૧૪૩ માં "જ્યાં સુધી હોઈ શકે ત્યાં સુધી" શબ્દોનો ઉપયોગ માત્ર સંહિતાની કલમ ૨૬૨ થી ૨૬૫ ની લાગુ પડતા સંદર્ભમાં અને પ્રકરણ XVII હેઠળ સુનાવણી માટે અનુસરવાની સંક્ષિપ્ત પ્રક્રિયાના સંદર્ભમાં થાય છે. અમુક શબ્દોને જોગવાઈઓમાં વાંચીને અદાલતને સત્તા સોંપવી

અસ્વીકાર્ય છે.ન્યાયાધીશે કાયદાને ફરીથી લખવો જોઈએ નહીં, ન તો તેને વિસ્તૃત કરવો કે ન તો કરાર કરવો.નીતિ ઘડતરની મુત્સદ્દીગીરી જે પણ પ્રલોભનો સૂચવે છે, બાંધકામમાં અંતર્વેશન અને નિષ્કાસન ટાળવું જોઈએ.તેણે સર્જનના માર્ગે ન વાંચવું જોઈએ.ન્યાયાધીશની ફરજ કાયદાનું અર્થઘટન કરવાની અને તેને લાગુ કરવાની છે, ન્યાય માટે શું જરૂરી છે તેના ન્યાયાધીશના વિચારને પહોંચી વળવા માટે તેને બદલવાની નહીં, ડ્યુપોન્ટ સ્ટીલ્સ લિમિટેડ વિ.સર્સ (૧૯૮૦) ૧ ઓલ ઈ. આર. ૫૨૯ (એચ. એલ.).કોર્ટ કાયદામાં શબ્દો ઉમેરી શકતી નથી અથવા તેમાં એવા શબ્દો વાંચી શકતી નથી જે ત્યાં નથી, ભારત સંઘ વિ. દેઉકી નંદન અગ્રવાલ ૧૯૯૨ સપ (૧) એસસીસી ૩૨૩.

૨૧. અદાલત પ્રસાદ (ઉપરોક્ત) અને સુબ્રમણ્યમ સેતુરમન (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતના ચુકાદાઓની ઝીણવટભરી તપાસ દર્શાવે છે કે તેઓ કોઈ પુનર્વિચારની બાંહેધરી આપતા નથી.ટ્રાયલ કોર્ટને પ્રક્રિયા જારી કરવાના આદેશની સમીક્ષા કરવાની અથવા તેને પાછો બોલાવવાની સહજ સત્તા આપી શકાતી નથી.ઉપર જણાવ્યા મુજબ, આ અદાલતે કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદોના નિકાલમાં વિલંબ ઘટાડવાની તેની ચિંતામાં, કલમ ૨૫૮ લાગુ કરી છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે વળતરની ચુકવણી સિવાયના અન્ય કારણોસર પણ આરોપીઓને મુક્ત કરવાની સત્તા છે.જો કે, ટ્રાયલ કોર્ટને સમન્સ પર પુનર્વિચાર/પાછા બોલાવવાની સત્તા આપતા કાયદામાં સુધારો આ અદાલત દ્વારા રચાયેલી

સમિતિની ભલામણ પર વિચારણા કરી શકાય છે જે આ પાસા પર પણ ધ્યાન આપશે.

૨૨. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા કરવામાં આવેલી અન્ય રજૂઆત સંહિતાની કલમ ૩૨૨ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા સાથે સંબંધિત છે, જો તેની પાસે કેસ ચલાવવા માટે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હોય તો પ્રોસેસ જારી કરવાના આદેશની સમીક્ષા કરવાની.અમે વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર સાથે સંમત છીએ કે જો ટ્રાયલ કોર્ટને જાણ કરવામાં આવે કે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદો માટે પ્રોસેસ જારી કરવા માટે તેનો અધિકારક્ષેત્ર નથી, તો કાર્યવાહી પર રોક મૂકવામાં આવશે અને કેસ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા અન્ય મેજિસ્ટ્રેટને સુપરત કરવામાં આવશે.

૨૩. જો કે અમે અન્ય તમામ મુદ્દાઓ કે જેનો અહીં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો નથી તે આ અદાલત દ્વારા ૧૦.૦૩.૨૦૨૧ પર નિયુક્ત સમિતિને સોંપ્યા હોવા છતાં, અપીલ અદાલતો, ઉચ્ચ અદાલતો અને આ અદાલતમાં પેન્ડિંગ કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદો સાથે વ્યવહાર કરવો જરૂરી છે.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર દ્વારા અમને જાણ કરવામાં આવે છે કે અપીલના તબક્કે અને ઉચ્ચ અદાલતો અને આ અદાલત સમક્ષ પડતર કેસોનું સમાધાન મધ્યસ્થી દ્વારા થઈ શકે છે.અમે ઉચ્ચ અદાલતોને વિનંતી કરીએ છીએ કે તેઓ કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ

કરવામાં આવેલી ફરિયાદોમાંથી ઉદભવતા બાકી સુધારાઓને ઓળખે અને તેમને વહેલી તકે મધ્યસ્થતા માટે મોકલે.જે અદાલતો સમક્ષ કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોમાં ચુકાદાઓ સામે અપીલ બાકી છે, તેમને મધ્યસ્થી દ્વારા વિવાદોનું સમાધાન કરવાનો પ્રયાસ કરવા નિર્દેશ આપવો જોઈએ.

૨૪. ઉપરોક્ત ચર્ચાનું પરિણામ આપણને નીચેના તારણો તરફ દોરી જાય છે:

૧) ઉચ્ચ અદાલતોને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે તેઓ કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોની સુનાવણીને સંક્ષિપ્ત સુનાવણીમાંથી સમન્સ ટ્રાયલમાં રૂપાંતરિત કરતા પહેલા મેજિસ્ટ્રેટને કારણો નોંધવા માટે પ્રેક્ટિસ નિર્દેશો જારી કરે.

૨) જ્યારે આવા આરોપી અદાલતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રની બહાર રહે છે ત્યારે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા આધારો પર પહોંચવા માટે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદો પ્રાપ્ત થયા પછી તપાસ હાથ ધરવામાં આવશે.

૩) સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસ હાથ ધરવા માટે, ફરિયાદી વતી સાક્ષીઓના પુરાવાને સોગંદનામા પર લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે.યોગ્ય કિસ્સાઓમાં, મેજિસ્ટ્રેટ સાક્ષીઓની તપાસ માટે આગ્રહ કર્યા વિના દસ્તાવેજોની તપાસ સુધી તપાસને મર્યાદિત કરી શકે છે.

૪) અમે ભલામણ કરીએ છીએ કે સંહિતાની કલમ ૨૧૯માં પ્રતિબંધ હોવા છતાં, સમયગાળા ૧૨ મહિનાની અંદર કરવામાં આવેલા કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ બહુવિધ ગુનાઓ માટે વ્યક્તિ સામે એક સુનાવણીની જોગવાઈ માટે કાયદામાં યોગ્ય સુધારા કરવામાં આવે.

૫) ઉચ્ચ અદાલતોને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે તેઓ ટ્રાયલ અદાલતોને કલમ ૧૩૮ હેઠળ એક ફરિયાદમાં સમન્સની સેવાને વ્યવહારનો ભાગ ગણવા માટે પ્રેક્ટિસ નિર્દેશો જારી કરે, જે ઉપરોક્ત વ્યવહારના ભાગ રૂપે જારી કરાયેલા ચેકના અનાદરને લગતી તે જ અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવેલી તમામ ફરિયાદોના સંદર્ભમાં ડીમ્ડ સર્વિસ તરીકે ગણવામાં આવે.

૬) અદાલત પ્રસાદ (ઉપરોક્ત) અને સુબ્રમણ્યમ સેતુરમન (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતના ચુકાદાઓએ કાયદાનું યોગ્ય અર્થઘટન કર્યું છે અને અમે પુનરાવર્તન કરીએ છીએ કે સમન્સના મુદ્દાની સમીક્ષા કરવા અથવા

તેને પાછો બોલાવવાની ટ્રાયલ કોર્ટની કોઈ સહજ સત્તા નથી.આ સંહિતાની કલમ ૩૨૨ હેઠળ ટ્રાયલ કોર્ટની પ્રક્રિયાના આદેશની સમીક્ષા કરવાની સત્તાને અસર કરતું નથી, જો તે અદાલતના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવે કે તેની પાસે ફરિયાદની સુનાવણી કરવા માટે અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ છે.

૭) સંહિતાની કલમ ૨૫૮ કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોને લાગુ પડતી નથી અને મીટર અને ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ (ઉપરોક્ત) માં વિપરીત તારણો સાચો કાયદો નિર્ધારિત કરતા નથી.આ પાસાને નિર્ણાયક રીતે ઉકેલવા માટે, કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદોના સંદર્ભમાં સમન્સ પર પુનર્વિચાર/પાછા બોલાવવાની ટ્રાયલ કોર્ટને સત્તા આપતા કાયદામાં સુધારો આ અદાલતના તારીખ ૧૦.૦૩.૨૦૨૧ ના આદેશ દ્વારા રચાયેલી સમિતિ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવશે.

૮) અન્ય તમામ મુદ્દાઓ, જે ન્યાયમિત્ર દ્વારા તેમના પ્રારંભિક અહેવાલ અને લેખિત રજૂઆતોમાં ઉઠાવવામાં આવ્યા છે અને અહીં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા નથી, તે ઉપરોક્ત સમિતિ દ્વારા ચર્ચાનો વિષય રહેશે.કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદોના ઝડપી નિકાલને લગતા અન્ય કોઈપણ મુદ્દા પર પણ સમિતિ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવશે.

૨૫. આઠ અઠવાડિયા પછી આ બાબતની યાદી બનાવો.આ મામલે આગળની સુનાવણી ૩ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ સમક્ષ થશે.

૨૬. અમે ન્યાયમિત્ર તરીકે વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સિદ્ધાર્થ લુથરા અને વિદ્વાન વકીલ શ્રી કે. પરમેશ્વર દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી મૂલ્યવાન સહાય માટે અમારી પ્રશંસા રેકોર્ડ પર મૂકીએ છીએ.

દિશા નિર્દેશો જારી કરવામાં આવ્યા છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.